

ZA JOSEFOM CIBULKOM (1926-1998)

27. marca 1998 náhle vyhasol živote J. Cibulku, plzenského rodáka, pedagóga, vedeckého pracovníka ČSAV, neskôr SAV, ktorý sa stal známym najmä svojimi prácami z marxistickej filozofie, Husserlovej fenomenológie, ako aj občianskou angažovanosťou.

Ako študent Filozofickej fakulty Karlovej univerzity v r. 1945-49 mal to šťastie, že ešte zachytil prednáškovú činnosť učiteľov ako J. Patočka, V. Černý a J. B. Kozák. Vďaka nim, a najmä prvému z nich, sa zrejme rozhodol pre životnú dráhu filozofa orientujúceho sa čím ďalej tým viac na fenomenológiu.

O osvojení si fenomenologickej argumentácie svedčí aj jeho dizertačná práca *O Descartovom pochybovaní* (1949). Ako však sám povedal, "monopolizácia marxistickej filozofie" mu znemožnila vo výskume fenomenologickej problematiky pokračovať a vynútila si orientáciu na vtedajšiu "oficiálnu" filozofiu, ktorá začala ovládať filozofický život v bývalom Česko-Slovensku už od r. 1945, pražskú filozofickú fakultu, a teda ani študenta Cibulku nevynímajúc. Mladý J. Cibulka je však už natoľko filozofom, že i tu si bude hľadať vlastnú cestu, a to i vďaka svojmu ďalšiemu učiteľovi či učiteľke J. Popelovej na jednej strane a za cenu odchodu z aspirantúry na strane druhej. Keďže marxistický prístup ku skúmaniu dejín českej filozofie ho neuspokojuje, zvolí si filozofickejší Marxov *Kapitál* a kandidátsku dizertačnú prácu na tému *Některé otázky dialektiky v Marxově Kapitálu* obháji v r. 1957 ako lesný robotník na Šumave. Až táto obhajoba mu umožní stať sa asistentom na Vysokej škole chemickej v Pardubiciach.

Cibulka však marxizmus neprijíma tak, ako sa prezentuje či vnucuje. Všíma si aj jeho nedostatky, najmä z hľadiska metódy, takže jeho práce zo 60-tych rokov možno charakterizovať ako príspevok k všeobecnej metodológii marxizmu. Toto jeho snaženie prebiehalo paralelne so snahami vtedajších (formálnych) logikov aplikovať na marxizmus logickú analýzu. Nemohol si tiež nepamätať, že tu už bola naporúdzi jedna "filozofická metodológia" par excellence, totiž Husserlova fenomenológia. Už v článku nazvanom *Rehabilitovať Marxa* (1967) spomína Husserla. V ďalších prácach bude Husserlovi venovať čoraz viac miesta. Tento dialóg marxizmu a fenomenológie sa iste niesol v duchu vtedajšieho hesla "Kritizovať!", ale v Cibulkovom prípade možno povedať, že tento príkaz neplnil mechanicky a za každú cenu. Vo fenomenológii hľadal aj argumentáciu proti scientizmu a kozmocentrizmu, pričom však neupadal do vtedajšieho módneho antropologizmu a antropocentrizmu. Dôležitejšie boli preňho ontologické základy filozofovania, ktoré nachádzal v pôvodnom marxizme.

Svedčia o tom aj prvé Cibulkove knižné publikácie, ktoré vyšli na Slovensku - sem sa presťahoval v r. 1961, keď sa stal pracovníkom SAV. Najmä *Dialektika a ontológia* vyvolala veľký ohlas, ktorý bol vcelku pozitívny aj po auguste 1968, keďže vyšla v januári 1969, a to napriek tomu, že sa v nej udáva r. 1968. Stalo sa však, že tí, čo prípravne články publikácie vítali pre ich antidogmatický ráz a posudzovali rukopis, nemali v období tzv. normalizácie dosť odvahy alebo vplyvu na to, aby sa ho zastali. V oných rokoch uvoľnenia sa totiž Cibulka angažuje v prospech nevyhnutných reforiem, čo mu v r. 1970 vynesie vylúčenie z KSČ, a tým aj z vedeckej obce.

Tentoraz je nútený prejsť viacerými zamestnaniami (prekladateľ z nemčiny, stavebný robotník a pod.), kým sa neocitne ako odborný pracovník v Univerzitej knižnici v Bratislave. Tu mal pisateľ týchto riadkov možnosť sa s ním koncom 70-tych rokov zoznámiť osobne a vídavať sa s ním takmer denne niekoľko rokov. Bol to čas diskusií, spoločného čítania Husserla, zhromažďovania materiálu pre budúce výskumy. J. Cibulka tak vlastne neprestal vedecky pracovať nikdy. Neprestal byť ani vnímavým pozorovateľom diania okolo seba. Napr. príchod M. Gorbačova k moci spájal s istými, aj keď vtedy predčasnými nádejami.

V r. 1990 je J. Cibulka rehabilitovaný a po druhýkrát prijatý na Filozofický ústav SAV. Zároveň sa vráti aj na stránky FILOZOFIE, rozširiac svoj (fenomenologický) obzor najmä o Heideggera, Merleau-Pontyho, Derridu, E. Finka, A. Schütza, K. Schuhmanna, P. Ricoeura a Levinasa na jednej strane a smerom k hermeneutickej problematike na strane druhej. Deje sa tak bez ideologickej tiaže, pocitu krivdy, prerušenia či zatrpknutosti, pocitu charakteristického pre bežného človeka, nie však pre filozofa, ktorý hľadá predovšetkým do budúcnosti. Do zabudnutia upadne možno trochu prirýchlo aj marxistická minulosť.

Tieto 90-te roky sú druhým najplodnejším obdobím Cibulkovho života. V r. 1994-97 sa ako člen grantového tímu aktívne zúčastňoval ako prekladateľ, prednášateľ a oponent prác na Fenomenologickom seminári a významne prispel k pozitívnemu záverečnému hodnoteniu jeho výsledkov. Vedel klásť otázky nielen s otáznikom, ale tým, že hovoril tak, ako písal - väčšinou je to naopak -, nútil spolubesedníka premýšľať a dvíhať úroveň diskusie. Komunikovanie s ním, ktorému vôbec prikladal veľkú dôležitosť, nebolo nikdy banálne. Bol to verný korešpondent a keď sa stalo, že adresát nebol prítomný, neodišiel bez zanechania písomného odkazu. Na viaceré z nich už, žiaľ, nemohol dostať odpoveď.

Popri tom J. Cibulka plný plánov realizuje svoj vlastný program, publikuje a pracuje na knižnom vydaní svojich prác. Výsledkom je ďalšia významná publikácia v podobe monografického zborníka *Smysl a fakticita. (Polarita a prolínání transcendentální a hermeneutické filosofie)*, v ktorej je analýza vzťahu zmyslu a fakticity príležitosťou na súčasné traktovanie ďalších filozofických kategórií ako čas, intuícia, reflexia, dekonštrukcia, viditeľnosť, konanie a poznanie. Navyše obsahuje ne jeden podnet, poznatok či informáciu. Rok jej vydania (1996) je aj rokom Cibulkových sedemdesiatin a odchodu do dôchodku. Pri tejto príležitosti mu Slovenská akadémia vied udeľuje Zlatú plaketu L. Štúra za zásluhy v spoločenských vedách.

Dôchodok, chronológia - to sú výrazy, ktoré sa na J. Cibulku nevzťahujú a v tom istom roku sa púšťa do novej knižnej práce *Zakoušení a interpretace*, ktorá zostáva nedokončená. Pred nami sa tak jasne črtá dielo pozostávajúce z poltucta knižných publikácií a rozsiahlejších štúdií, niekoľkých desiatok článkov, odborných i publicistických, publikovaných doma i v zahraničí, dielo, ktoré čaká na svoje využitie a zhodnotenie. J. Cibulka tak patrí medzi tých, ktorých sa nežičlivému okoliu, politickárskym intrigám v rámci všadeprítomnej "ideokracie" pôsobiacej zvonka nepodarilo umlčať. Povrchných kritikov obdobia rokov 1949-1989 upozorňuje, že toto obdobie nemožno jednoducho prirovnať k šedému obrazu uniformnej, anonymnej a nestráviteľnej (filozofickej) produkcie. Ostatným, a najmä tým, ktorí iba obrátili svoje (filozofické)

kabáty, sú adresované tieto slová spisovateľa Ladislava Fuksa: "Největší zločin, který známe, je ten, když někdo druhému zabije kus života tím, že ho omezuje, znemožňuje mu jeho rozlet, brání jeho svobodnému prožívání, ale na tento zločin nikde na světě není paragraf, protože jde o 'kvalitu' zpravidla nepostizitelnou. Týká se totiž více méně skrytého vnitřního života člověka."

Tento portrét J. Cibulku by bol neúplný, keby sme ešte nespomenuli jeho bytostný vzťah k prírode, s ktorou viedol dialóg a na častých potulkách ňou aj svoj (filozofický) monológ - netajil sa tým, že ho priam fascinovala najmä každoročná farebná scenéria jesene, ako aj starostlivosť o opustené zvieratá. Vo svojej (štrkoveckej) štvrti sa vôbec zasadzoval za zlepšovanie životného prostredia. Bol filozofom v obci.

Jozef Sivák

VÝBER Z PRÁC J. CIBULKU

Monografie

Prínos Marxova Kapitálu k poznání společenských zákonů. Praha, NČSAV 1962, 141 s.

Dialektika a ontologie. Bratislava, VSAV 1968, 348 s.

Spory o dialektiku. Bratislava, VPL 1968, 171 s.

Smysl a fakticita. Bratislava, VEDA 1996, 276 s.

Štúdie v zborníkoch

Über die innere Gegensatzlichkeit objektiver Gesetzmässigkeiten. In: Das dialektische Gesetz. Bratislava, VSAV 1964, s. 131-208.

Das Entwerfen bei Schütz und Heidegger. In: Analecta Husserliana. Dordrecht, Kluwer Academic Publishers 1997, s. 71-78.

Štúdie v periodikách

Marxovo pojetí vnitřní rozpornosti společenských zákonů. In: Filosofický časopis 6, 1958, č. 6, s. 872-902.

Klíčová úloha vlastnických vztahů v komplexu výrobních vztahů. In: Otázky marxistické filozofie 17, 1962, č. 5, s. 431-444.

Pokus o vymezení kategorie výrobních sil a výrobních vztahů. In: Otázky marxistické filozofie 17, 1962, č. 4, s. 322-333.

O metodě poznání společenských jevů. In: Filosofický časopis 11, 1963, č. 6, s. 765-778.

O dialektickém pojetí kvality a kvalitativních změn. In: Otázky marxistické filozofie 19, 1964, č. 4, s. 327-342.

O fetišizaci ekonomických zákonů. In: Otázky marxistické filozofie 19, 1964, č. 3, s. 238-250.

Jde o otázku zrodu nových kvalit, ne o kybernetiku. In: Otázky marxistické filozofie 20, 1965, č. 3, s. 290-292.

Socialistické výrobní vztahy jako dialektická totalita. In: Otázky marxistické filozofie 20, 1965, č. 1, s. 21-37.

Idea absolutního základu filozofie u Husserla. In: Filozofia 23, 1968, č. 3, s. 277-288.

- Rozvinutý socializmus a možnosti kontrarevolúcie. In: *Filozofia* 23, 1968, č. 6, s. 586-599.
- Význam a jednostrannost fenomenologické kritiky scientismu. In: *Filosofický časopis* 17, 1969, č. 4, s. 428-453.
- Kritická síla dialektiky v díle T. W. Adorna. In: *Filosofický časopis* 18, 1970, č. 1, s. 54-62.
- O Husserlově filosofii vědomí. In: *Filosofický časopis* 36, 1988, č. 6, s. 841-859.
- Antinomie rozvrhování a fakticity u Heideggera. In: *Filozofia* 45, 1990, č. 2, s. 210-216.
- Historismus a fenomenologie. In: *Filosofický časopis* 38, 1990, č. 3, s. 282-301.
- Kantovský motiv možné zkušenosti a fenomenologické filosofie. In: *Filozofia* 45, 1990, č. 4, s. 369-386.
- Kritické a dogmatické tendence fenomenologické filosofie. In: *Filosofický časopis* 38, 1990, č. 6, s. 736-745.
- Proces vnitřní sebestrukce Husserlova principu danosti. In: *Filozofia* 45, 1990, č. 3, s. 242-255.
- Idea ontovnosti vědomí. In: *Filozofia* 46, 1991, č. 1, s. 30-44.
- O statích v Heideggerově jubilejním roku v Německé spolkové republice. In: *Filozofia* 47, 1992, č. 3, s. 168-172.
- Problém fenomenologické viditelnosti. In: *Filozofia* 47, 1992, č. 7, s. 394-404.
- O Finkově odkazu překonat fenomenologický pozitivismus. In: *Filozofia* 48, 1993, č. 12, s. 777-785.
- Hermeneutika vznikajícího bytí (O Figalově interpretaci Heideggera). In: *Filosofický časopis* 42, 1994, č. 4, s. 583-597.
- Moment vyjevování a moment produkování ve fenomenologické filosofii. In: *Filozofia* 49, 1994, č. 3, s. 148-155.
- Motiv otevřenosti u Poppera. In: *Filozofia* 49, 1994, č. 11, s. 745.
- Heidegger a německá klasická filosofie. In: *Filozofia* 50, 1995, č. 1, s. 8-17.
- Jan Patočka a studenti pražské filosofické fakulty v údobí 1945-1949. In: *Filozofia* 52, 1997, č. 4, s. 234-241.
- Otevírající vidění. In: *Filozofia* 52, 1997, č. 2, s. 114-117.
- Rozporné cesty konkretizace kantovského transcendentálního tázání I. In: *Filozofia* 52, 1997, č. 6, 370-378.
- Vznikání a dekonstrukce. O vývoji momentů negativity a temporalizace u Hegela, Heideggera a Derridy. In: *Filosofický časopis* 45, 1997, č. 2, s. 205-211.
- Rozporné cesty konkretizace kantovského transcendentálního tázání II. In: *Filozofia* 53, 1998, č. 4, s. 203-212.

Zostavila Jana Nováková